

Berounský, Daniel

"Příchod k útočišti" jako vyznání víry tibetského buddhismu

Religio. 2001, vol. 9, iss. 2, pp. [157]-180

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124974>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„Příchod k útočišti“ jako vyznání víry tibetského buddhismu

Daniel Berounský

Buddhismus je náboženstvím víry. Tato skutečnost zpravidla nebývá zdůrazněna v knihách tibetských mistrů s misionářským podtextem, určených pro euroamerické publikum. Víře v buddhismu však není věnováno mnoho místa ani v odborné literatuře. Středem následujícího článku jsou překlady textů k „příchodu k útočišti“ a jednoho z dodnes používaných komentářů. Tím je dán prostor k vyjádření tradici samotné. U těchto textů se pak snažím na malém prostoru hledat jejich původ a základní souvislosti. Charakterizaci „příchodu k útočišti“ jako „vyznání víry“ jsem přejal od A. M. Pozdnějeva,¹ jednoho z mála autorů, který se tohoto tématu dotkl. Převzetí tohoto označení není pokusem o hledání buddhistické analogie toho, co je známo z křesťanství, ale je zde chápáno naprosto volně jako dvě slova označující jeden z mnoha aspektů „příchodu k útočišti“.

Víra a „příchod k útočišti“

Víra tibetského buddhismu nemůže být ztotožněna s vírou monoteistických náboženství judaismu, islámu a křesťanství. Indické náboženské tradice, jejichž dědici se tibetští buddhističtí mnichové často cítí být, poznaly ve své dlouhé historii různá období soustředěná nejprve kolem rituální stránky religiozity, z níž vyrostla racionalita spojená s abstraktním myšlením, a v různých dobách došly výjimečného ocenění silné projevy víry a úcty. Tyto prvky jsou pozorovatelné i v tibetském buddhismu, navíc nasyčeny autochtonními tibetskými religiozními představami, přičemž žádný z těchto prvků není postaven do samotného centra náboženství. Ceněny jsou ve svých vazbách mezi sebou.

Tibetský výraz pro víru či věření je *däpa* (tib. *ldad pa*). Nebývá používán ve vztahu k lidem, ale k základním pravdám buddhismu a Třem kle-

1 A. M. Pozdnějev přináší i překlad základního text „příchodu k útočišti“ (viz: A. M. Pozdnějev, *Očerki byta buddijskich monastyrej i buddijskogo duhovenstva v Mongolii v svyazi s otnošenijami sego posledněgo k narodu*, Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatelstvo 1993, [reprint z roku 1887], 310). V anglicky psané literatuře je překlad stejného textu přístupný in: D. Snellgrove, *Buddhist Himalaya*, Kathmandu: Himalayan Book Sellers 1995 (1. vyd. 1957), 226-227.

notům (skrt. triratna, tib. končhog sum /*dkon mčhog gsum*): Buddhovi, Učení (skrt. dharma) a Ctnostnému shromáždění (skrt. sangha).² Toto slovo, vyjadřující pozitivní náboženskou víru, stěží nalezneme v souvislosti s jinými než buddhistickými tradicemi. Touto vírou se implicitně rozumí víra uvnitř světa buddhismu, víra ve Tři klenoty a základní náboženské hodnoty buddhismu. Tato víra bývá popsána jako: „založená na důvěře (tib. *ljid čhes/*) a ctnostně touze (tib. *l' dun/*)“.³

Návštěvníci Tibetu se podívovali zvláštním způsobem, kterými Tibetané projevují svou víru. Počínaje obcházením klášterů a jiných posvátných míst, každodenním vykuřováním, především jalovcem, přes putování tzv. „plnými poklonami“, až po zaujetí modlitebními mlýnky. Přes tyto osobitosti vyjadřující svéráz tibetského buddhismu odříkávají laici i mniši texty, jež jsou tradičním buddhistickým výrazem víry.

„Uchyluji se k útočišti Buddha, Učení (skrt. dharma) a Ctnostného shromáždění (skrt. sangha).“ Odříkání této formule je výrazem příslušnosti k „buddhistům“ jak pro následovníky théravády, tak i mahájánských tradic. Výrazivo je však spjaté s indickým prostředím, a tak mají džinisté své vlastní útočiště, Kršna v Bhagavadgítě o sobě mluví jako o „útočišti“ atp.

V populárním přiblížení, které je možno nalézt v čítance pro čtvrté třídy základních škol pro tibetské uprchlíky v Indii, je útočiště přirovnáno k rodičům, kteří chrání dítě před vzteklým psem.⁴ Tibetští laici věty útočiště odříkávají ráno poté, co se jim zdály špatné sny. Jedná se o ochranu před zlými silami typu zlých duchů či černého mága (doslova tantrika), zlých lidí, atp.⁵ Útočiště Tři klenotů je považováno za silnější než zlo ve formě černé magie, a to i přesto, že nepoužívá podobných magických prostředků. Tibetský výraz pro „ochranu“ (tib. *kjob /skjobj/*) však vyjadřuje „záchranu“ v každodenním životě, ale i „spásu“ náboženskou (ze světa utrpení a koloběhu). Tři klenoty jsou tak ochránci i spasiteli (tib. *kjamgon /skjabs mgon/*).

2 Při překladech v následujícím článku se řídím především tibetskými označeními Tří klenotů. Překladem pro slovo *dharma* ve smyslu jednoho ze Tří klenotů je „Učení“ odlišené kapitálkou. Pro sanskrtské *sangha* doslovně překládám tibetský výraz *gedün* (*l'dge 'dun/*) jako „Ctnostné shromáždění“ opět s kapitálkou v místech, kde je chápáno jako jeden ze Tří klenotů.

3 Viz Čang I-Sung et al., *bad rgja cchig mdzod čhen mo* [Velký tibetsko-čínský slovník], Peking: mi rigs dpe skrun khang 2000, díl I, 1242. Kde není uveden překladatel, jde o můj překlad.

4 Viz '*džin grwa bži pa'i slob deb rig pa'i nün bjed*, Dharamsala: Sherig Parkhang 1996, 114-116.

5 V Congkhapových „Etapách cesty“ je připomenuto vyprávění o černém tantrikovi, který všechny spoutal vzdušným lasem, kromě jednoho člověka, který se „uchýlil k útočišti Tří klenotů“ a kterého proto nemohl ohrozit. (Congkhapa, *mčam med cong kha pa čhen pos mdzad pa'i bjang čhub lam rim čhe ba bžugs so*, Lhasa (?), fol. 102a). V jiném lidovém vyprávění ochrání zloděje před zlými duchy odříkávání formule příchodu k útočišti. Viz *bod kji gna' bo'i šod sgrung* (místo a rok vydání neuvezeny).

Scholastický buddhismus a víra

Tibetský buddhismus je označením náboženství nesmírně rozvolněného a slepujícího vrstvy různého původu ve zdánlivě ucelenou nauku. Zdaleka ne každý následovník tibetského buddhismu, avšak ani každý mnich není znalý scholastických kategorií, tak, jak jsou tradičně studovány ve „fakultách logiky“ (tib. *Imcchan řid grwa cchang*/). Tyto nauky představovaly v historii Tibetu protipól tantrického učení nasáklého magií a komplikovanou ritualizací. O základním nástroji těchto scholastických nauk, logice, je Butönem (1290-1364) citován příklad z dnes běžně mezi Tibetany užívané „učebnice logiky“ *Pramánasamučaja* (autora Dignágy z 6. stol. n. l.):

Kdo je veden ke kořenu věci (skrt. dharmatá, tib. čhöñid /čhos řid/, synonymum prázdnoty) branou logiky, upadáje, od učení Mocného Buddha je odnášen. Avšak když se charakteristiky učení Tathágyaty Buddha pozmění, je správné je prošetřit logikou.⁶

Z tohoto citátu je zřejmé, že i jeden z nejváženějších indických logiků nepovažoval svou nauku za všemocnou a samospasitelnou.

V tibetské klášterní tradici se o víře vyjadřuje disciplína „vědy o mysli“ (tib. lorig /*blo rigs*/). Vrstvy „oblasti mysli“ (tib. sem kham /*sems kham*/) jsou nestálé, měnící se a podléhající zániku. Jako takové je nemožno je ovládat (tib. dag /*bdag*/), není v nich nic „mého“. Namísto konvenčního vyjádření „nechci“ by tedy správněji mělo stát „v oblasti mysli povstalo nechtění“.

Víra je jedním z 51 faktorů mysli (skrt. čaitta, tib. semčung /*sems bjung*/),⁷ tedy spadající do oblasti intencí, emocí atp. Mezi těmito faktory jsou některé chápány jako pozitivní, některé jako negativní. Víra je součástí jedné z šesti podskupin faktorů mysli, „jedenácti ctnostných faktorů mysli“.⁸ Ty jsou protilemkem negativních faktorů mysli. Avšak stále zůstávají podmíněnými, poddanými změně a nestálými. Víra nahlížena perspektivou takovéhoto „učebnic nauky o mysli“ není nijak absolutizovaná,

6 Butön, *bu ston čhos 'bjung* [Butönova historie buddhismu], Si-ning: šes rig dpe skrun khang 1991, 25-26.

7 Podle tradice byla tato klasifikace předána Buddhou Maitréjovi a dále Asangovi, jednomy z stoupenců školy jógačara. Padesát jedna faktorů druhotné mysli je rozděleno do šesti podskupin: (1) pět všudypřítomných faktorů, (2) pět určujících, (3) šest kořených klamů, (4) dvacet blízkých klamů, (5) jedenáct ctnostných, (6) čtyři proměnlivé faktory. Tsepa Rigzin, *Tibetan-English Dictionary of Buddhist Terminology*, Dharamsala: LTWA 1993, 45.

8 Jedenáct ctnostných faktorů mysli (tib. geba čučiř /*dge ba bču gčig*/) jsou: (1) víra, (2) znalost studu, (3) znalost viny, (4) nepřítomnost touhy, (5) nepřítomnost hněvu, (6) nepřítomnost nevědomosti, (7) úsilí, (8) svědomitost, (9) poddanost, (10) vyrovnaný postoj, (11) nenásilí. *Ibid.*, 45.

přístup k ní je až pragmaticky chladný a chápána je jako nástroj rozvoje lidské bytosti:

Co se týče základních charakteristik víry: (1) Když je zaseto semeno, z plodu ječmene vyraší výhonek. (2) Otevírá ctností mysl pro poznání. (3) Vzniká důvěra, že já samotný jsem hoden ctnosti učení „duchovním přítelem“ a podobně...

Je třeba důvěry (tib. *ljid Ches*) a víry, že ctnostmi bude skutečně vyvolán výsledný prospěch. Když není víry a důvěry, při jakékoliv činnosti je člověk zbaven moci úsilí a nedostaví se nic jiného než pouze povinnost. Když motivujeme studenta k tomu, aby studoval usilovně, je třeba vysvětlit, co přijde v budoucnu, a poskytnout mu ideál. A tak student touží a věří ctnosti poznání sám ve svých činech a svém vlastním životě a povstává v něm víra a přesvědčení o tom, že je to skutečně ku prospěchu a pomoci...

Obecně je víra trojí: (1) čistá víra, (2) přesvědčená víra a (3) skutečně toužící víra. Co se týče čisté víry: Když v učencích a podobných osobách vidíme ctnosti, rodí se tak v mysl víra. K důvodu, proč se jí říká čistá víra: Například, když vložíme do zkalené vody klenot čistící vodu, zkalená voda se stane průzračnou. Podobně když se v kontinuu osoby zrodí víra, ze zkalené mysli kontinua osoby jsou schopny se zrodit všechny ctnosti charakteristiky čistoty.

Co se týče přesvědčené víry: Je přesvědčením a považováním základních doktrín za prokázané, jako že všechny fenomény (dharmy) jsou podrobeny podmíněnému vznikání a učení o příčině a následku.

Co se týče skutečně toužící víry. Při pomyšlení na moudrost prázdnoty přinášející nejvyšší ctnost je vírou věřící, že i já jí dosáhnu.⁹

Textové varianty „příchodu k útočišti“

Tyto texty jsou dány tradicí, jsou různé rozsahem a zněním. Jejich centrem je vždy trojí formule přijetí útočiště. Jejich počátky lze nalézt v pálijském kánonu. Buddha většinou objasňuje jeden z bodů své nauky a poté posluchači pronesou trojí formuli přijetí útočiště. To je výrazem konverze k Buddhovu novému náboženství.

Tato jednoduchá prohlášení se rozvinula do delšího textu v théravádské tradici i v tradicích mahájánských.¹⁰ Nebyly však nikdy formulovány v jediné „závazné“ edici. Tyto jednotlivé texty do sebe proměnlivě přijímají i jednotlivé prvky ceněné v té které tradici a některé z nich ustrnou ve víceměně jediné textové verzi.¹¹ Toto ustrnutí není dáno doktrínálně, ale jsou ustanoveny okolnostmi a zvykem. Mohou tak být brány jako místo, ve kterém se odrážejí nejzákladnější hodnoty i míra osifikace dané tradice.

9 Viz *bsam grub, bod rigs kji sems khams rig pa* [Tibetská věda o oblasti myšlení], Peking: mi rigs dpe skrun khang 1997, 159-161.

10 Text užívaný v Barmě viz M. F. Spiro, *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes*, New York: Harper and Row Publishers 1972, 210. O útočišti v théravádské tradici viz také David J. Kalupahana, *A History of Buddhist Philosophy: Continuities and Discontinuities*, Delhi 1994, 110-118.

V Tibetu je možno setkat se s několika verzemi ovlivněnými tantrismem. Všechny tibetské verze odrážejí silné postavení tzv. „kořených mistrů“ (tib. *lra ba'i bla mal*) jednotlivých tradic. Takovýto mistr je považován za ztělesnění Tří klenotů. V tradici Ňingmapa (tib. *lriŋ ma pa*, dosl. „stará“) není používána jediná verze. Uctíván je tu především Padmasambhava (8. stol. n.l.), indický tantrik, který přiváděl do Tibetu buddhismus na samém počátku jeho šíření. Ve verzi, kterou zde představuji, tento mistr zastihuje Tři klenoty, jak je patrné z následujícího překlady textu:

Obr. 1. Padmasabhava
(Převzato z dřevotisku textu *čhos dbjing mdzod*)

- 11 Proti takovým ustrnutím se někdy v Tibetu nakládá v lidových vrstvách s poměrně drsným humorem. Tak např. v „tajné“ biografii jednoho z „šílených mistrů“ (tib. *ñonpa lsmjon pa*) jménem Dugpa Kunlā (tib. *'brug pa kun legs*, 1455-1570) nalezneme příběh o starém muži, který požádal Dugpa Kunlā o přípravu ke smrti. Ten ho naučil text útočiště k ochablému penisu, vagíně staré ženy, vztyčené „vadžře“ a „lotosu“ panny. Nikdo nechtěl poslouchat text útočiště tohoto starého muže, leč ten se opakováním tohoto textu dostal do Avalókitéšvarova ráje. Viz Keith Dowman (transl.), *The Divine Madman: The Sublime Life and Songs of Drukpa Kunlay*, Kathmandu 2000, 135-136.

Modlitba příchodu k útočišti¹²

Povahou prázdnoty a potěšení podobající se mému mistru,
z jehož čistého těla paprsky světla vyzářují do deseti světových stran,
nádooba světa se mění v nebeský hrad,
její obsah, cítící bytosti, se mění v bohy a bohyně,
já i cítící bytosti, jež se staly mými matkami,
velmi bílou ctností víry,
od následování víry po jádro probuzení,
uchylujeme se k útočišti Tří klenotů a mistra:
Klaním se Mistrovi, klaním se Buddhovi, klaním se Učení, klaním se Ctnostnému
shromáždění.

(Opakuj třikrát.)

Pro cítící bytosti, které se staly mými matkami,
proměňuji se v tělo Padmasambhavy,
abych přenesl všechny cítící bytosti,
v řady buddhů tří časů.

(Opakuj třikrát.)

Nespočetné laskavé bytosti, jež se staly matkami,
pro jejich přenesení k nesrovnatelnému Buddhovi,
necht' je jóga Padmasambhavy z Örgjenu,¹³
dovedena k završení.

(Opakuj třikrát.)

Prostor dokonale čistě Dharmy povahy konečné moudrosti (tib. *je šes*),
dokonale dobrý, skrytý uvnitř i vně,
oblak nesrovnatelných náboženských předmětů, drahocenných obětí,
naplňuje plně oblast země, prostoru i nebe. AUM Á HŮM.

Ostatních hlavní tradice tibetského buddhismu představují tzv. „nové školy“, čerpající především z tzv. „pozdějšího šíření“ buddhismu (asi 11. stol.). Text jimi používaný není sice pevně fixován, avšak je v hlavních rysech obdobný.

Následující text je nejrozšířenějším. Používán je většinou uvnitř tradice Gelugpa. Je to textová varianta nejvíce rozšířená, ale zároveň patrně nejvíce ustrnulá v dané textové verzi. Jako ustrnulá působí v kontextu tibetského buddhismu, stále však tento text není chápán jako závazné znění. Například mnozí mniši při zkracování použijí při recitaci jen tři odstavce tohoto textu (vlastní příchod k útočišti, povstávání myslí probuzení a tzv. čtyři nezměrné). Text je znám jako „Příchod k útočišti“ (tib. *kjabdo lskjabs 'gro*), v některých edicích je opatřen titulem „Příchod k útočišti a povstávání myslí probuzení“ (tib. *kjabdo semkjed lskjabs 'gro sems bskjed*). Všechny jeho části mají svůj původ v Indii. Po jednotlivých ucelených pasážích přináším k tomuto komentář v závorkách. Překlad textu zní následovně:

12 Tib. *padma 'bjung gnas kji rnal bjon nams su blang ba'i skjabs su 'gro gsol debs*, rukopis.

13 Örgjen je kraj, z něhož podle tradice Padmasabhava pocházel, pravděpodobně se nacházel v údolí Swat v dnešním Pákistánu.

Příchod k útočišti a povstávání mysli [probuzení]

K tathágotům deseti stran a tří časů,¹⁴

kteří se stali vnitřní povahou [skvělých] schopností a skutků těla, řeči, mysli,

ke zdroji čtyřiaosmdesáti tisíc dharmaskandh,¹⁵

k mocným vnešeného Ctnostného shromáždění [mnichů],

k laskavým, velebným mistrům, hlavním v linii předávání [učení],

se uchyluji pod ochranu

(Uchyluji se k útočišti mistra,)¹⁶

uchyluji se k útočišti Buddha,

uchyluji se k útočišti Učení,

uchyluji se k útočišti Ctnostného shromáždění.

Uchyluji se k útočišti jidamů mandal i doprovázejících je božstev,

uchyluji se pod ochranu slavných velebných ochránců dharmy majících oko

nejvyšší moudrosti

Jedná se o vlastní „příchod k útočišti“. Středem je trojí formule, jak je známa i z pálijského kánonu. Je doplněna o útočiště mistra, který je v Tibetu chápán jako ztělesnění následujících tří útočišť. Trojí útočiště, respektive čtveré, je dále obklopeno rozsáhlým pantheonem mahájány, který je také útočištěm. Théravádská tradice trvá striktně pouze na útočišti Tří klenotů.

Dokud nedosáhnou probuzení,

uchyluji se pod ochranu Buddha, Učení a Ctnostného shromáždění.

skutky darování a dalších [dokonalostí]

pro pomoc bytostem koloběhu ať se stanu buddhou.

Uchyluji se pod ochranu Tří klenotů,

vyznávám se z každé ze všech nepravostí,

raduji se ze ctností bytostí koloběhu,

myšlením se držím Buddhova probuzení,

do dosažení probuzení,

uchyluji se pod ochranu Buddha, Učení a Ctnostného shromáždění

Aby se naplnil cíl můj i jiných

dávám povstat mysli na probuzení

dávaje povstat mysli na probuzení

všechny cítící bytosti k sobě zvu, abych se o ně postaral

konaje s potěšením vznešené skutky probuzených,

nechť se pro pomoc bytostem koloběhu stanu buddhou.

14 Čtyři světové strany, čtyři strany mezi nimi, směr nahoru a dolů. Třemi časy jsou minulost, přítomnost a budoucnost.

15 Skrt. dharmaskandha, tib. *čhōphung lchos phung!*, jde o jednotlivé „složky“ Učení, kterých je podle tradice 84 000.

16 Tento verš obsahují jen některé z edic textů. Nikdy jsem se však nesetkal s tím, že by při recitaci bylo útočiště mistra opominuto, což ukazuje na postupně sílící úlohu mistrů v Tibetu.

Text je označován jako „povstávání mysli probuzení“ (skrt. bódhičitto-páda, tib. semkjed /sems bskjed/). Z hlediska mahájány má být úsilí zaměřeno na probuzení všech bytostí, ne jen sebe samého. Tato část je považována za oporu pro rituál, jehož provádění je prvotní podmínkou pro praxe čtyř nejznámějších cyklů tantry.¹⁷ Některé tantry používají jen prvního odstavce.

Nechť se všechny cítící bytosti naplní štěstím a zdroji štěstí,
 nechť se všechny cítící bytosti zbaví utrpení a zdrojů utrpení,
 nechť všechny cítící bytosti nejsou odděleny od štěstí zbaveného utrpení,
 nechť všechny cítící bytosti spočívají ve vyrovnanosti zbavené touhy
 a hněvu k milému i nemilému.

Tato pasáž je základem analytické meditace o „čtyřech nezměrných“, tj. o lásce, soucitu, radosti ze ctností ostatních bytostí a vyrovnaném vztahu k nim. Tato meditace je společná všem buddhistickým tradicím. Ve stejném znění je k nalezení v pálijském kánonu.¹⁸

To, co je způsobené podmíněným vznikáním,
 nemá zániku ani vzniku,
 neubývá ani není stále,
 nepřichází ani neodchází,
 nemá povahu jednotlivého ani jediného,
 [to jsou] výrazy ukazující zklidnění,
 vyřčené dokonalým Buddhou,
 tomuto vznešenému se uctivě klaním.

Znění je stejné jako úvodní verše v *Mūlamadhjamakakārikā* („Verše o kořenné cestě“) „druhého Buddha“ mahájánského buddhismu, Nágárdžuny (1., 2. století). Tento text přináší doktrinální rozpracování ústředních pojmů jako jsou: dvě pravdy a prázdnota.

Posluchači hledající zklidnění,
 jsou vedeni dobře známými radami,
 ti, jež pomáhají bytostem koloběhu,
 znalostí cesty naplňují cíl světa [koloběhu],
 ti, jež mají moc dokonalosti,
 vykládají všechny části nejrůznějších [jevů],
 s úctou se klaním matkám shromážděných posluchačů, bódhisattvů a buddhů.¹⁹

17 Tantry byly patrně taktéž systematizovány zpětně a v některých případech je nesnadné je nějak do tohoto systému zařadit. Čtyřmi cykly jsou: (1) krijá tantra /tib. *bja ba'i rgjudl*, (2) čarjá tantra /tib. *spjod pa'i rgjudl*, (3) jóga tantra /tib. *rnal 'bjor rgjudl*, (4) anuttarajóga tantra /tib. *rnal 'bjor bla na med pa'i rgjudl*.

18 *Mahádévasutta* 83, *Madždžhimanikája* 1.38.20-30.

19 Matka /tib. *juml* je také označením nejvyššího poznání, které je doplněno „otcem“ /tib. *jabl*/ označujícím metodu. V tomto případě označuje trojí typ poznání: posluchačů, bódhisattvů a buddhů.

Jde o úvodní verš Maitréjanáthovy (4.-5. stol. n.l.) *Abhisamajálankáranámapradžñápáramitópadeśaśāstra*,²⁰ jednoho z prvních komentářů „Pradžñápáramity o 8000 verších“.²¹ V Tibetu je tento text široce používán a je jedním ze základních textů vyššího klášterního vzdělávání.

Očistiv síť usuzování,²²

[stala se] moc těla [Buddhy] hlubokou a rozsáhlou,
odevšud vyzařuje dobré paprsky světla,
s úctou [se mu] klaním.

Jedná se o úvodní verše textu *Pramánávarttikakáriká*.²³ Autorem je Dharmakírti (7. stol. n.l.). Je pojednáním o logice, široce užívaným ve vyšším klášterním vzdělávání.

Ochraňující všechny cítící bytosti,

nezdolatelné božstvo vítězí nad Márovými oddíly,²⁴

znající celou a pravdivou skutečnost,

prosím tě, vítězny, přijď se svým doprovodem na toto místo.

Tak jak byl hned při příchodu na svět,

s úctou omyt božstvy,

čistou božskou vodou,

tak ho i já s úctou omývám.

Text je totožný s textem pro rituál omývání (tib. *Ispjan dren khrus gsol ba*), taktéž indického původu.²⁵ První sloka je pozváním a druhá vlastním omýváním, jež vede k očistění „cítících bytostí“.

Zemi provoněnou vonnými tyčinkami a posypanou květy,
ozdobenou horou Méru, čtyřmi kontinenty, sluncem a měsícem,
v představách jako Buddhovu zemi předkládám
nechť tím všechny bytosti dojdou čisté země.

AUM SARVA TATHÁGATA IDAM GURU RATNA MANDALAKAM
NIRJATÁJAMI²⁶

20 Tib. *śes rabs kji pha rol tu phjin pa'i man ngag gi bstan bčos mngon par rtogs pa'i rgjan čes bja ba*. Není jasné, zda Maitréjanátha je jiným jménem pro Asangu či jeho učitele.

21 Skrt. *Aśtasahasrikāpradžñāpāramitā*.

22 Skrt. *vitarka* /tib. *rtog pa*/, označuje „konceptuální myšlení, racionalitu,„

23 Tib. *cchad ma rnam 'grel gi cchig leu'r bjas pa*. Jde o komentář k textu *Pramánávarttika* (skrt.), jehož autorem je Dignága.

24 Tib. *bdudl*, ztělesnění zla.

25 Text, který mám k dispozici, je běžný malý formát /tib. *dpe čhal*/ o šestnácti listech. První odstavec je ze samotného počátku textu a druhý odstavec je k nalezení na čtvrtém listu.

26 Skrt. „Om, posílám tuto drahocennou mandalu drahým mistrům a všem tathágatům.“

Poslední verš textu pro obřad předložení mandaly (tib. /*mandal bžugs so/*), vedoucí k získání zásluh (tib. /*bsod nams/*). Recitace této části je doplněna gestem (tib. /*phjag rgjal/*) představujícím mandalu s horou Méru uprostřed. Odříkávání závěrečné mantry doprovází cinkot zvonku.

Obr. 2. Šenrab Miwo
(Převzato z dřevotisku textu *bon ri dkar čhag*)

Následovníci tibetského náboženství bön (tib. /*bon/*) mají také své texty příchodu k útočišti. Ty jsou charakteristické svou vlastní terminologií, která je však často paralelou k tibetským buddhistickým terminům. Pro mnohé buddhisty je zásadním důkazem „heretičnosti“ náboženství bön skutečnost, že jejich útočištěm je Šenrab Miwo (tib. /*gšen rab mi bo/*), a ne Buddha. Překlad počátku jednoho z textů přijetí útočiště užívaného v náboženství bön zní následovně:

Uchyluji se k prvnímu útočišti mému i všech tvorů koloběhu a cítících bytostí, ke vznešeným mistrům. Uchyluji se k útočišti Probuzeného. Uchyluji se k útočišti „bönu“.²⁷ Uchyluji se k útočišti shromáždění Šenrabových mnichů „svastikové myslí“.²⁸ Uchyluji se k útočišti shromáždění „ochránců Slova“, Ješe Balmo, moudrých božstev – ochránců Učení.²⁹

Poté následují „povstávání myslí na probuzení“ a „čtyři nezměrné“ znění podobného předcházejícímu textu tradice Gelugpa.

Komentáře „příchodu k útočišti“

V zemích, kde převládá théravádská tradice, je znám komentář Buddhaghóši, známého komentátora pálijského kánonu (4. stol.).³⁰

V tibetštině je řada komentářů, z nichž jsou dva hodny zvýšeného zájmu. Autorem prvního z nich je Vimalakírti, indický mistr pozvaný do Tibetu na samotném počátku šíření buddhismu v Tibetu tibetským králem Thisong Decänem (754-797). Tento krátký text se nazývá v překladu „Šest údů příchodu k útočišti“.³¹

Druhým takovým textem je text „Učení příchodu k útočišti“ autora Atíši (982-1054),³² indického mistra pozvaného do Tibetu v pozdější vlně šíření buddhismu. O Atíšově kladení důrazu na praxi „příchodu k útočišti“ se hovoří v jednom z pozdějších komentářů následovně:

V době, kdy byl velký Džowo Atíša s nesmírnými obtížemi pozván tibetskými mocnáři, přál si vykládat důvěrná učení,³³ o nichž by se v okouzlení řeklo, že v Tibetu hlubší nauky není. Veliký Džowo však léčil i nemoudré chlapce. Podobně jako je to s nemocným tělem, viděl, že je třeba vhodných žáků správného charakteru, a tak neustále vykládal dokola učení příchodu k útočišti a skutku a plodu, až se stal známým pod jménem mistr „Příchodkútočišti“ a „Skutekplod“.³⁴

27 Slovo *bön* je zde ve významu obdobném slovu *dharma*, tedy Učení.

28 Šenrab Míwö je legendárním zakladatelem náboženství *bön*. Jeho dochované životopisy jsou analogií Buddhova života. „Svastiková mysl“ připomíná „Probuzenou mysl“ buddhistů (skrt. *bódhissattva*). Svastika (zatočená ve směru proti směru hodinových ručiček) je v *bönu* synonymem pro věčnost a pevnost, symbolikou tedy připomíná važdru tantrického buddhismu.

29 Viz *rgjun khjer žal 'don ñung bsdus stabs bde'i deb chung bžugs so*, Bonpo Monastic Center Dolanji (?), 13.

30 V angličtině je jeho část k dispozici in: Nynaponika Thera, *The Threefold Refuge*. Kandy: Buddhist Publications Society 1965.

31 Tib. *skjabs 'gro jan lag drug*; v dergeském vydání Tandžuru /tib. *bstan 'gjurl* je pod číslem 3973.

32 Tib. *skjabs su 'gro ba'i bstan ba*; v dergeském vydání Tandžuru je pod číslem 3953.

33 Tj. tantrická učení /tib. *gsang sngags*/.

34 Viz *ldkon mčhog bstan pa'i sgron mel* (1762-1823), *bstan pa'i 'džug sgo skjabs 'gro'i khrid jig phan bde'i lam bzang gsal ba'i sgron me* [Uvedení v příchod k útočišti, vstupní bránu do Učení, zvané lampa osvětlující blahodárnou cestu], Delhi 1998, 24.

Tyto texty mohly sloužit především svou strukturou jako model pro pozdější komentáře k „Příchodu k útočišti“. První z těchto textů klade důraz na „neklanění se jakšům (duchům)“ a vzniká dojem, že prosazoval buddhistické učení proti lidové víře. Druhý text zase nápadně zdůrazňuje výhody mahájány proti hínajáně. Ani z jednoho z nich není patrné, že by komentovaly nějaký pevně a závazně daný text „příchodu k útočišti“. Nezmiňují se vůbec o vizualizaci linie dané tradice (tib. *cchogsing /cchogs šing/*) jako součásti „příchodu k útočišti“ a tu nezná ani Congkhapa (1357-1419) ve svém spise „Velké etapy cesty“ (tib. *lam rim chen mo/*). Vychází tedy podezření, že takovéto vizualizace (jak jsou popsány v komentáři přeloženém níže) byly původně doménou oddělené praxe „guru jógy“ a teprve později byly spojované i s „útočištěm“. Tyto prvky jsou však přítomné přinejmenším v komentářích mistrů Gelugpy počínaje obdobím mandžuské dynastie v Číně (1644).³⁵ To, že do této doby došlo k prosazení jediné textové varianty „příchodu k útočišti“ a uplatnění tantrické vizualizace i na „příchod k útočišti“, zůstává však nadále v rovině hypotézy.

Autorem následujícího komentáře „Uvedení v příchod k útočišti“ (tib. *lskjabs 'gro khrid jig/*) je Ngawang Lozang Čhöden (tib. *lngag dbang blo bzang čhos ldan/*), známější jako druhý čangkja (tib. *lčang skja gñis pal*, 1642-1714). Narodil se ve Východním Tibetu a později studoval fakultu Gomang (tib. *lsgo mang/*) známého kláštera Däpungu (tib. *l'bras spungs/*) nedaleko Lhasy. Často působil v Pekingu a navštívil i Mongolsko.³⁶ Jeho následující vtělení třetí čangkja působil jako „dvorní kaplan“ mandžuských vládařů v Pekingu. Tento text je standardním uvedením do buddhistických nauk v Amdu, Mongolsku a Burjatsku, a je podobné struktury jako jiné texty z této a pozdější doby.

Kolofon dále prozrazuje, že text byl vytvořen na žádost *ephu vang* Galsana charčinského (tib. *lhar čhen skal bzang e phu dbang/*). Titul *ephu* byl titulem zeťů mandžuského císaře a titul *vang* byl nejvyšším titulem v mongolském ajmaku (správní jednotce). Původní text, z kterého byl překlad pořízen, obsahuje 18 ručně psaných listů běžného středního formátu pečba (tib. *l dpe čha/*). Byl mi darován v Burjatské republice, v Kižinginském klášteře (asi 200 km východně od hlavního města Ulan-Ude). Text

35 K dispozici jsou mi „komentáře příchodu k útočišti“ Zaja Pandity /tib. *dza ja pandi ta blo bzang 'phrin las/* (1642-1715), Gung Thang Tānpä Donme /tib. *gung thang bstan pa'i sgron mel* (1762-1823), Bālmang pandity /tib. *dbal mang pandi tal* (1763-1853). Nápadné je, že tito mistři tradice Gelugpa byli v kontaktu s Mongoly a tyto texty komentářů (přestože se dnes používají i ve výhradně tibetských kláštěrech) byly často nástrojem šíření buddhismu. Prosazení této textové varianty může jít tedy i ruce s šířením buddhismu v Mongolsku a rostoucího mocenského vlivu této tradice.

36 Viz *don rdor: bstan 'dzin čhos grags, gangs ldžongs lo rgjus thog gi grags čan mi sna* [Biografie slavných lidí], „Sněžná země“, Lhasa 1993, 685-688.

je bilingvní, kromě tibetského znění obsahuje i překlad v mongolštině, psané v burjatské variantě staromongolského písma.

Ngawang Lozang Čhöden: Uvedení v příchod k útočišti (překlad z tibetštiny)

Uctivě se klaním a utíkám se pod ochranu mistra a tří drahocenných útočišť. Necht' jsem jim ve všech chvílích oddán.

Popíši zde srozumitelně způsob utíkání se pod ochranu Tří klenotů. To je trojí: (1) Potřeba přijetí útočiště a užitek z něj. (2) Jakým způsobem se utíkat pod ochranu. (3) Jak postupovat po přijetí útočiště.

1. Potřeba přijetí útočiště a užitek z něj

Obecně, když bez počátku bloudíme koloběhem [rození] a obdržíme lidské tělo, je to podobné příkladu jehly vetknuté do země špičkou navrch. Když na ni sypu mnoho hrstí hořčičných zrněk, říká se, že je možné, aby se snad nějaké na špičce jehly uchytilo. Je to však velmi vzácné, většina se ve skutečnosti neuchytí. I když obdržíme lidské tělo, dojít setkání s Buddhovým Učením je stejně [vzácné] jako v předchozím příkladu. Jestliže nyní někdo obdržel lidské tělo, má možnost setkat se s Buddhovým Učením. Když zemře, aniž by je potkal, je to větším utrpením, než když člověk velmi sužovaný žízni přijde k jezeru s vodou osmi vlastností,³⁷ nenapije se a zemře žízni. Když řekáme potkat či nepotkat Učení, [je to Učení] přijmout či nepřijmout. Přijmout Učení či nepřijmout je vstoupit či nevstoupit branou [do Učení] přijetím útočiště ve Třech klenotech.

Jestliže je třeba uchýlit se pod ochranu Tří klenotů, jaký by z toho mohl být užitek? Přijetím útočiště: Vstoupíme mezi buddhisty, můžeme položit základ zrození všech slibů, vyčerpáváme zašpinění předchozími špatnými skutky, shromažďujeme nepočitatelné zásluhy, neupadáme do [tří] špatných [stavů zrození],³⁸ nepodléháme ohrožení od lidí a ne-lidí, uskutečňíme to, co si usmyslíme, rychle dojdeme skutečného završení a mnoho jiného nezměrného užitku. A tak osoba, která se uchyluje pod ochranu Tří klenotů, je buddhistou.³⁹ Osoba, která se neuchyluje pod ochranu Tří klenotů, ale k božstvům světa koloběhu, je bludařem.⁴⁰

37 Osm vlastností dobré vody: chladná, osvěžující, chutná, jemná, čistá, bez zápachu, při pití v hrdle lahodná, při pití v žaludku lahodná.

38 Tj. mezi obyvateli pekel, hladovými duchy a zvířaty.

39 V tibetštině označují buddhisty dvě slova, obě jsou tu použita: (1) dosl. „vnitřní“ /tib. *nang bal*, (2) buddhista /tib. *sangs rgjas bal*.

40 Opakem „vnitřních“ a „buddhistů“ jsou „vnější“ /tib. *phji rol bal* a „bludaři“ /tib. *mu stegs pal*.

Příchod k útočišti je tedy jako brána ke vstupu do Učení a v řady buddhistů. Milostivý mistr Congkhapa v „Etapách cesty k probuzení“ řekl toto: „Učení se příchodu k útočišti je nejlepší branou pro vstup do Učení.“

Sliby jsou: „zdržení se“ a geněna,⁴¹ tedy sliby individuálního osvobození osmi druhů, bóddhisattvovský slib, tantrický slib.⁴² Jestliže jsme se předtím neuchýlili k útočišti, přestože jsme vzali na sebe tyto sliby, nezrodí se. Jestliže jsme předtím dělali příchod k útočišti, ty sliby, jež jsme na sebe vzali, se zrodí. [Útočiště] je tak základem všem slibům.

Kdysi bylo jedno božstvo z třiatřicátého nebe zasaženo hrůzou, když bylo blízko smrti.⁴³ Neboť vědělo, že se v následujícím životě narodí do prasete, začalo velmi trpět a usilovně přijímalo útočiště ve Třech klenotech. Když zemřelo, namísto do prasete se zrodilo do božstva. Podle výroků sūter,⁴⁴ když se to takto stane, jemné znečištění předchozími špatnými skutky se příchodem k útočišti vyčerpá.

Kdyby zásluhy z přijetí útočiště ve Třech klenotech získaly tvar, ani by se nevešly do třech světů.⁴⁵ Ve třech světech by pro ně bylo málo místa, říká sūtra. Tak velké zásluhy se nahromadily, že jsou nepočitatelné. Jako bylo řečeno, že jestliže [někdo] dělá příchod k útočišti, místo do prasete se narodí do božstva, jestliže se místo do [tří] špatných stavů koloběhu narodíme naopak do dvou šťastných,⁴⁶ přijetím útočiště do [tří] špatných [stavů koloběhu] neupadneme.

41 Slib „zdržení se“ /tib. *bsñen gnas/* je slibem, který přijímá laik na určitou dobu: (1) vystříhat se zabití (2) nebrat, co nebylo dáno, (3) vystříhání se pohlavního styku, (4) vystříhat se lhaní, (5) vystříhat se omamných látek, (6) vystříhat se zpěvu a tance, (7) nejít po poledni, (8) neužívat vysoké a pohodlné sedátko a postel.

Slibem geněna je prvních pět slibů, třetí je pak specifikován: vystříhat se zvráceného pohlavního styku. Geněň je v Mongolsku a Burjatsku mnichem. Viz Tsepak Rigzin, *Tibetan-English Dictionary of Buddhist Terminology*, Dharamsala: LTWA 1993, 103.

42 Slibem individuálního osvobození (skrt. pratimókša samvara, tib. *iso thar gi sdom pa/*) jsou sliby „hínajány“, směru, který z hlediska mahájány usiluje pouze o individuální osvobození, ne všech bytostí. Bóddhisattvovský slib /tib. *bjang sems sdom pa/* je slib přijatý s cílem osvobodit ostatní bytosti z koloběhu. Tantrickými sliby (skrt. mantra samvara, tib. *igsang sngags kji sdom pa/*) jsou sliby přijímané zasvěcení v tantrické učení.

43 Jedno z nebes buddhistické kosmologie, podrobněji viz např. Sönam Gjalccän, *Zrcadlo králů*, Praha: Vyšehrad 1998, 11-12.

44 Sūtry /tib. *mdol/*, z pohledu mahájány jsou to tradicí Buddhovi připisované texty postupné cesty k probuzení. Podle tradice pálijského kánonu jsou to Buddhovy nauky ve druhém oddílu jeho učení – *Sútrapitaka*. V sanskrtu toto slovo znamenalo původně vlákno, později přenesené hutné poučky, traktáty.

45 Tj. světa touhy, formy a světa bez formy.

46 Špatné stavy koloběhu /tib. *ngan 'grol/* jsou stav pekelný, hladových duchů a zvířat. Dobré stavy koloběhu /tib. *bde 'grol/* jsou lidský a božský. Stav asurů /tib. *lha ma jin/* nebývá považován za šťastný, avšak v tomto bodě není shoda.

Kdysi měl jeden muž syna s ochromenýma nohama neschopného chodit. [Syn] se učil šít, až se to trochu naučil. Později ho měl donést k jedné rodině zazáplatovat šaty. Potřeboval syna] do něčeho uložit, dal ho tedy do proutěné nůše. Zloděj si myslel, že tam schoval poklad s drahocennostmi a odnesl [nůši]. Přemýšlel, co je to za věci, otevřel víko a objevil se chromec. Zloděj řekl, že ho zabije a obětuje jakšům.⁴⁷ Už už ho zabíjel, ale [chromec] z hloubi srdce prováděl příchod k útočišti Buddha. Buddha se proměnil v jakšu a ukázal tvář zloději. „Dej mi ho nezabitého,“ řekl. A on ho nechal a nezabil ho.

Obr. 3. Garuda zašlapávající nágu
(Pramen: Džanža Rolbi Dorže,
Drevo sobranija trjochsot izobraženij,
Sankt Petěrburg 1997, 85.)

Obr. 4. Jakša
(Pramen: K. M. Gerasimova,
Obrjady zaščity žizni v buddizme
Central'noj Azii, Ulan-Ude 1999,
obr. 13.)

Také za doby buddhy Kášjapy byli na stupních hory Méru dva vládcové nágu U a Učhen.⁴⁸ Objevili se [tam] dva garudové zvaní Daňen a Dačhung.⁴⁹ Garudové dva nágy stále ohrožovali a sužovali. Dva nágové později přijali útočiště a sliby a garudové je [dále] neohrožovali.⁵⁰ Když

47 Démoni sídlící často v průsmycích (skrt. Jakša, tib. /gnod sbjin/).

48 Buddha Kášjapa /tib. *sangs rgyas 'od srungs/* je buddhou, který předcházel Buddhovi Šákjamunimu. Počet zmiňovaných buddhů (původně šest) s vývojem buddhismu neustále narůstal, až začal být vyjadřován jako nepočitatelní, nezměrní atp.

49 Garuda /tib. *mkha lding/* je božským ptákem, podobným orlu. Jména Daňen /tib. *sgra sňan/* a Dačhung /tib. *sgra chung/* by se dala přeložit jako „libý hlas“ a „malý hlas“.

50 Sliby /tib. *bslab gzi/* zde mohou být synonymem pro dom /tib. *sdom/*, etymologicky spjatým s výrazem ve významu „svázat, spoutat“. Avšak význam může být širší. Doslovný překlad by zněl „základ praxe/studia“ a označuje i to, co má být studováno.

se jich garudové zeptali, cože žijí tak pokojně, řekli, že je to tím, že přijali útočiště a sliby. Dva [garudové] také přijali útočiště a sliby. Všichni čtyři [potom] za času našeho učitele [Buddhy] spolu žili v harmonii a přátelství a až do smrti se dobře modlili. Dva nágové se stali [ochránci čtyř světových stran] Dhrtaráštrou a Virúdhakou a garudové Virúpakšou a Vaišravanou. Podle vysvětlení súter nepodléhali ohrožení a nic je nemohlo ohrozit [ze strany] lidí i ne-lidí.

Ať děláš cokoliv, když přijmeš útočiště ve Třech klenotech z hloubi srdce a s důvěrou se učíš provádět nauku nesrovnatelného velikého Džowo [Atíši] a staré školy Kadampa,⁵¹ a pak to činíš a dojdeš k [jejímu] konci, cokoliv si usmyslíš, uskutečníš.

Mocí toho, že řádně děláš příchod k útočišti Tří klenotů, v následujících zrozeních se nezrodíš do stavů bez dostatku volnosti a staneš se tím, kdo má ve [svém] základu Učení. V tom základu je i to, že když provádíš příchod k útočišti a další [nauky], snadno dosáhneš buddhovského stavu a rychle dojdeš probuzení.

2. Jakým způsobem se uchýlit pod ochranu

Toto je trojí: (a) Kam se přichází k útočišti. (b) Co je příčinou příchodu k útočišti. (c) Jak myslet při příchodu k útočišti.

(a) [Co je] místem příchodu k útočišti

Cizí bludaři se uchylují pod ochranu Brahmy, mocného Íšvary, Indry, Rudry, Višnu, Slunce, Měsíce a jiných. Obyčejní tvorové neumějící rozlišovat hledají útočiště dokonce u různých druhů božstev méně mocných než tato předcházející, u nágů, místních božstev,⁵² jakšů, prétů a dalších.⁵³ To jsou samozřejmě [jen] obyčejná božstva světa [koloběhu]. Mocnější božstva světa [koloběhu] jsou Brahma, Íšvara, Indra a další. Ale nemohou se stát stálým útočištěm, které zachraňuje před strachem z koloběhu. Tato božstva získala dočasně větší moc ve světě [koloběhu] díky předchozím mocným činům, přesto nejsou osvobozeny z pout koloběhu a vězí v jeho bahně. Když [někdo] zemře a vržení předchozími skutky se vyčerpá, [dále] se přenáší, a služebník lidí se zrodí znovu do služebníka nebo ještě níže do zvířete, préty či obyvatele pekla, to je řečeno v sútrách. Například,

51 Atíša /tib. *džo bol* (982-1054) byl bengálským mistrem a v Tibetu položil základ školy Kadampa /tib. *bka' gdam pal*. Za pokračovatele v tradici této školy se považoval i Congkhapa, jehož reformované škole se říkalo „Nová Kadampa“, název Gelugpa se ujal později.

52 Lokální božstva či duchové /tib. *gži bdag* jsou nejčastěji božstvy hor.

53 Prétové /tib. *ji dwags* jsou hladoví duchové s tlustými těly a úzkými krky, kterými neprojde potrava, takže stále hladovějí.

kdo sám vězí v bahně, nemůže jiného vězícího v bahně vytáhnout. Tedy, když přemýšlíš, co je hodno být stálým útočištěm, hodni stát se stálým útočištěm jsou úplně dokonalí vítězní buddhové. Z těchto důvodů jsou ozdobeni znameními těla a mají šedesát vlastností libého hlasu. Svou myslí vidí všechny jevy tak, jak skutečně jsou, a cítící bytosti milují jako matka miluje jediného syna. Mocní bohové světa [koloběhu] s nágy a dalšími kolem sebe jsou sice velmi mocní, ale mimo [jejich svět] není třeba mít z nich strach a cítit úzkost. Tady [mimo jejich svět] se držíš skvělých výroků, skutky jsou rozlehlejší než obloha. Když už sem jednou vstoupíš, bez ohledu na námahu snadno postupuješ. Jsi člověk s pronikavou myslí neustále vynikajících vlastností, bez toho, že se někdy raduješ, a někdy ne. Zkrátka, zbaviv se všech druhů chyb, docházíš úplného dovršení všech druhů skvělých vlastností.

Vítězný Buddha je hodno být útočištěm, ale i učení Dharmy je hodno být útočištěm. Protože Buddhovy nezměrné kvality nevyrůstají z ničeho, naslouchej předávání Učení textů a přemýšlej o něm.⁵⁴ Na základě meditací Učení vzhledu o pravdě zániku [strasti] se postupně zbavuj všech zašpinění.⁵⁵ Když postupně dojdeš všech skvělých vlastností, staneš se dokonalým buddhou.

Jestliže je klenot Učení hodno být útočištěm, pak také shromáždění vznešených posluchačů, pratjékabuddhů a árbabódhisattvů je také hodno být útočištěm. Důvodem je, že klenot Učení není bez těch, kteří uskutečňují pravdu o zániku [strasti] a jiných [nauk]. Klenot Učení je na Ctnostném shromáždění mnichů závislý tak, že vznešení posluchači, pratjékabuddhové a árbabódhisattvové, jej uskutečňují na základě meditace. Tedy tyto Tři klenoty jsou místem, kam se přichází k útočišti.

b) Co je příčinou příchodu k útočišti

Každý z nás se rodí, stárne, bývá nemocný a umírá. Odloučení od blízkých je utrpení. Setkávání se s nepřáteli je utrpení. Když hledáme to, po čem toužíme, nenacházíme to. Tím, že na nás dopadá to, po čem netoužíme, zakoušíme nejrůznější utrpení. Neblahé skutky, které jsme dříve nashromáždili, jsou v našem kontinuu. Dříve vykonaných, ale i nedávných deset druhů neblahých skutků má silný vliv, takže nejsme hodni [jiného], než se v příštím zrození narodit do tří špatných stavů.

Kdo se narodí do [tří] špatných stavů, (a) v pekle hoří na úplně rozpáleném železném místě a [mrzne] v ledových jeskyních kolem sněhové ho-

54 Učení textů /tib. *lung gi čhosl*: mistr čte zpravidla text před žáky a různá místa komentuje a vysvětluje.

55 Učení vzhledu /tib. *rtogs pa'i čhosl* je meditačním cvičením. Pravda o zániku strasti je jednou ze „čtyř vznešených pravd“ buddhismu.

ry v mrazivé teplotě. (b) Prétové mnoho let hladovějí a žízni a ani nezaslechnou o jídle a pití. (c) Mnoho malých zvířat se jí v [polévce] thukpě a jiných od kůže až po morek. Jí se i navzájem. Jsou využívána k nošení neuzvednutelných zavazadel a pocítují po celá období nepředstavitelné utrpení. Nyní v létě jsou na horkém slunci, v zimě ve studeném větru. Každý den jsou o hladu a žízni a nosí těžká břemena. I když jsou rychle běhající tvorové na svobodě, stejně nemají trpělivost.

To ukazuje, že silné utrpení je tak dlouhé, až začnou myslet na to, jak ho přetrpět. Utrpení si se silně ustrašenou myslí nepřejí prožívat a k tomu potřebují nějaké útočiště, které by je zachránilo. Tři klenoty mají moc od tohoto zachránit. [Kdo] se sám od sebe drží útočiště, jistě se zachrání. Vytvoření důvěry a odhodlání v mysli je dvojí příčinou příchodu k útočišti.

c) Jak myslet při příchodu k útočišti

O všem předchozím dobře myslím, místem útočiště jsou jen Tři klenoty. Jinde útočiště nemám a ať již v tomto životě nebo jakémkoliv dalším, ať jsem šťastný nebo trpím, z hloubky srdce je mysl naplněna důvěrou ke Třem klenotům. To je mysl při příchodu k útočišti.

3. Jak postupovat po přijetí útočiště

Jakákoliv božstva světa [koloběhu] nepředstavují kromě dočasného sprátení důvěrné útočiště. Když naším myšlením a konáním ohrožujeme a připoutáváme lidi, zvířata a další, i když se zbavíme onoho ohrožování a přitom nemáme víru ve Tři klenoty, šíříme [o nich] pomluvy a takovým myšlením a konáním nevyvoláváme přátelství. Jestliže nebudeš říkat, že zobrazení Buddho těla je špatné, ať již je jeho provedení dobré, nebo špatné, jestliže ho nebudeš neuctivě pokládat na nedůstojná místa, dávat ho do zástavy a špatně s ním zacházet, poznáš zemi skutečné úcty k Buddhovi.

Jestliže nebudeš rozhazovat nebo přecházet přes více než čtyři verše Učení, nebudeš s nimi obchodovat a pokládat je na nedůstojné místo a jiné, získáš úctu ke skutečnému klenotu Učení.

Jestliže se nebudeš špatně chovat a nebudeš hanět i jen ty, kteří se teprve stanou mnichy, nebudeš se k nim chovat nepřátelsky a jiné neuctivostí, poznáš zemi skutečné úcty ke klenotu Ctnostného shromáždění [mnichů].

Ke každému [ze Tří klenotů] se vztahuje šest rad:

(1) Připomínej si různé [skvělé] kvality každého ze Tří klenotů a znovu a znovu opakuj příchod k útočišti.

(2) Pamětliv laskavosti často starostlivě pečlivě předkládej ofěry. Když jíš a piješ, [dělej to] tak, že kousek necháš stranou.

(3) Velkým soucitem [působ] také na jiné bytosti [koloběhu], aby došly k podobným způsobům.

(4) Ať děláš cokoliiv či cokoliiv nutného konáš, modli se jen ke Třem klenotům, jen je uctívej a zbav se jiných světských způsobů.

(5) Mysli na prospěch z příchodu k útočišti a během dne a noci ho dělej šestkrát. Neopouštěj Tři klenoty. Ani když dojdeš konce života, neopouštěj je.

(6) Když jsi je nepustil ze srdce, neříkej ani v žertu slova, kterými bys je opustil.

To bylo postupně šest rad, kterými se říd [v tom], co dělat po přijetí útočiště. Neboť když nevidíš potřebu jít k útočišti a prospěch z toho [plynoucí], radost a síla se nedostaví. Když neznáš dobré vlastnosti útočiště, velká úcta nepovstane. Když nepromyslíš důvody, proč jít k útočišti, i když děláš příchod k útočišti, je jen falešný, a silná mysl příchodu k útočišti se nedostaví. Nezrodí-li se mysl příchodu k útočišti, jsou to jen slova příchodu k útočišti bez jeho podstaty.

Když se nezabýváš radami pro příchod k útočišti, je to jako s tímto příkladem: Když v ohrožení nebezpečným člověkem vyhledáš ochranu u [jiného] člověka, jenž je schopen tě zachránit, zachráníš se. Když tě už někdo opravdu nebezpečně ohrožuje, pouhými slovy ho nezklidíš, a tak se není možné zachránit. Tedy, napřed musíš sám získat jistotu. A potom opakovaným přemýšlením z toho v mysli učinit zvyk. Tedy, pokaždé když děláš příchod k útočišti, vše předcházející je třeba si připomenout a opravdu podřídit svou mysl příchodu k útočišti. Nikdy nezapomeň [předcházející] rady a vždy to dělej podle [onoho] způsobu, [který ukazuje, co] opustit a [co] přijmout, takže to bude ten správný způsob příchodu k útočišti. Když to tak nebude a budeš jen odříkávat slova „utíkám se k mistroví“ atd., bude tu jen užitek ze slov, ale skutečné útočiště se neobjeví.

Udělej, co jen můžeš, aby silné potěšení z usilovného uplatňování rad k příchodu k útočišti nikdy neopustilo tvou mysl. Jestliže se stane, že porušíš co je dáno radami, a ty vidíš, že jsi udělal špatnost, pocítíš lítost. Dej si závazek, že to nebudeš dělat, a špatnost se tak zmenší.

Tedy, toto není jen záležitostí výkladu a chápání. Nejpotřebnější je držet se toho. K tomu řeknu, co si představovat při modlitbě k útočišti a podobným.

Při modlitbě k útočišti si [nejprve] v mysli představ, že ve všech deseti stranách mají nesrovnatelné Tři klenoty svou rozlehlou zemi, a potom dělej příchod k útočišti. Když děláš příchod k útočišti a žádáš, aby přišli do prostoru před tebou atp., je možné to dělat podle jakéhokoliv z mnoha způsobů. Pro začátečníky je zprvu těžké [způsobit], aby se v mysli objevila tak rozlehlá země. Později se objeví trochu snadněji. Vzpomeň si na prospěch z příchodu k útočišti a v prostoru před tebou je na podušce tvořené lvím trůnem, lotosem, sluncem a měsícem vlastní hlavní mistr neod-

dělitelný od vítězného Učitele [Buddhy], na okrajích toho místí – základní v [různých] tradicích, na jejich okrajích tři: Guhjasamádža, Samvara a Jamántaka se shromážděním jidamů mandal,⁵⁶ na jejich okraji sedm příbuzných mistrů léčení, kteří jsou různými formami projevů Buddhy, na jejich okraji osm velkých blízkých synů [žáků Buddhy],⁵⁷ bódhisattvů, na jejich okraji šestnáct starších – posluchačů a pratjékabuddhů,⁵⁸ na jejich okraji ochránci Učení Lhamo, Vaišravana a další,⁵⁹ a kolem nich sražené kupy mraků. Takto ti ukazují tváře a ty si to uloží do mysli.

Jestliže máš strach z vlastního koloběhu utrpení i důvěru v záchranu mistrem a Klenoty nespočetně vynikajících kvalit, kteří mají moc tě zachránit před utrpením, držíš-li se v důvěrné blízkosti [tří] ochránců, vše máš promyšlené a rozumíš tomu, prones příchod k útočišti čtyř co nejvícekrát:

Uchyluji se k útočišti mistra.
 Uchyluji se k útočišti Buddhy.
 Uchyluji se k útočišti Učení.
 Uchyluji se k útočišti Ctnostného shromáždění.

Potom prones:

Uchyluji se k útočišti jidamů mandaly
 i doprovázejících je božstev.
 Uchyluji se k útočišti slavných velebných ochránců Učení majících
 oko nejvyšší moudrosti.

A z obou textů spojený příchod k šesterému útočišti šesti řekni sedmkrát nebo třikrát.

V této chvíli ze všech míst útočiště vyzařují bezpočetné paprsky světla a zasahují tě. Zahanben všemi bez počátku nahromaděnými zašpiněními špatnými skutky a otisky skutků,⁶⁰ představuj si, že tě [paprsky] očišťují.

56 Skrt. jsou hlavními tantrickými božstvy tradice Gelugpa.

57 Osm blízkých žáků Buddhy (skrt. Aštopaputrá, tib. *lñe ba'i sras čhen brjadl*) jsou: (1) Mandžušrí, (2) Vadžrapáni, (3) Avalókitéšvara, (4) Kšitigarbha, (5) Sarvanirvarana Viskambhin, (6) Akášagarbha, (7) Maitréja, (8) Samantabhadra. Viz Tsepak Rigzin, *Tibetan-English Dictionary of Buddhist Terminology*, Dharamsala: LTWA 1993, 95.

58 Šestnáct starších (skrt. sthavira, tib. *lgnas brtanl*) je šestnáct žáků (z hlediska mahájány hínajánských): (1) Angadža, (2) Adžita, (3) Vanavásin, (4) Kálíka, (5) Vadžríputra, (6) Bhadra, (7) Kanakavatsa, (8) Kanaka Bharadvádža, (9) Bakula, (10) Ráhula, (11) Čúdapanthaka, (12) Pindola Bharadvádža, (13) Mahápanthaka, (14) Nágaséna, (15) Gópaka, (16) Abhéda. *Ibid.*, 155. Jiná klasifikace viz J. Kolmaš, *Buddhistická svatá písma; Šestnáct arhatů*, Praha: Práh 1995, 75.

59 Lhamo /tib. *lha mol* a Vaišravana /tib. *rnam srasl* jsou ochránci Učení.

60 Otisky skutků /tib. *bag čhagsl*, v jiném významu též inklinace k něčemu.

obr. 5. Linie tradice Gelugpa,
tzv. „strom shromáždění“ /tib. chogs šing/
(Pramen: Džanža Rolbi Dorže, *Drevo sobranija trjochsot izobraženij*,
Sankt Petěrburg 1997, 4.)

Potom prones: Klaním se mistrovi a všem drahocenným Třem klenotům a uchyluji se k nim pod ochranu. Prosím, požehňte mému kontinuu.⁶¹

A představ si, že se místa útočiště radostně rozsvítí a ty [světlo] vstřebáš, a tak ti požehnají.

61 Kontinuem /tib. *rgjud*/ je tu míněna osoba jako neustálý proud změny.

Přemýšlej o tomto:

Dokud se nestanu buddhou, uchyluji se pod ochranu klenotu Buddha, klenotu Učení a klenotu Ctnostného shromáždění. Ať dělám cokoli, štedrost a další [dokonalosti] jsou kořenem ctnosti. Ať jimi rychle dosáhnou stavu dokonale završeného buddhy pro pomoc cítícím bytostem a dovedení [cítících bytostí] ke štěstí.

A prones:

Dokud nedosáhnou probuzení,
uchyluji se k útočišti Buddha, Učení a Ctnostného shromáždění .
Skutky darování a dalších [dokonalostí],
pro pomoc bytostem koloběhu ať se stanu buddhou.

Je možné zkrátit povstávání mysli [na probuzení] jen do těchto [slov].
Když je rozšíříš, přemýšlej stejně jako u předchozího a prones:

Uchyluji se k útočišti Tří klenotů,
vyznávám se z každé ze všech nepravostí,
raduji se ze ctností bytostí [koloběhu],
myšlením se držím Buddhova probuzení,
do dosažení probuzení,
uchyluji se k útočišti Buddha, Učení a Ctnostného shromáždění [mnichů].

Aby se naplnil cíl můj i jiných,
dávám povstat mysli na probuzení,
dávaje povstat mysli na probuzení,
všechny cítící bytosti k sobě zvu, abych se o ně postaral,
konaje s potěšením vznešené skutky probuzených,
nechť se pro pomoc bytostem koloběhu stanu buddhou.

[Poté] uvažuj o tomto:

Jak by bylo dobré, kdyby všechny cítící bytosti, osvobozené od koloběhu utrpení, byly šťastné, bez prohřešků, a se zdroji štěstí? Ať jsou!

Jak by bylo dobré, kdyby byly zbaveny koloběhu utrpení a zdrojů, z kterých vzniká utrpení a všechno neštěstí? Ať jsou [jich] zbaveny!

Jak by bylo dobré, kdyby nebyly zbaveny štěstí bez prohřešků a bez jakéhokoliv utrpení? Ať [jich] nejsou zbaveny!

Jak by bylo dobré, kdyby jejich uvažování a mysl byly vyrovnané, zbavené touhy mít něco blízko sebe a hněvu udržujícího něco daleko od sebe? Ať jsou tak [vyrovnané]!

A prones:

Nechť se všechny cítící bytosti naplní štěstím a zdroji štěstí
Nechť se všechny cítící bytosti zbaví utrpení a zdrojů utrpení.
Nechť se všechny cítící bytosti neodloučí od štěstí zbaveného utrpení.
Nechť všechny cítící bytosti spočívají ve vyrovnanosti zbavené touhy a hněvu
k milému i nemilému.

Medituj o [těchto] čtyřech nezměrných.⁶² Toto vše je třeba dělat pravidelně v určitou dobu. Když to není pravidelně, dělej to takto, když máš volný čas. Nemáš-li čas a nemůžeš udělat ani samotný příchod k útočišti kvůli nedostatku času a zaneprázdnění, až to pomine a ty máš volný čas, pamatuj na prospěch [z příchodu k útočišti] a žádej [jednotlivá] místa útočiště, aby [přišli] do nebe před tebou, odříkej nahlas to množství slov s [onou] poslušností představ, modli se, [aby] vstoupili do prostoru před tebou a poté vyvolávej následné] představy. Ať jdeš či sedíš, ať děláš cokoliv, útočiště mistra a [Tří] klenotů, to, co o nich víš z vlastního uvažování, si stále znovu a znovu připomínej. I když v pronášení slov příchodu k útočišti nahlas a postupném [vyvolávání] představ nepokročíš, podle toho, jak ti volný čas umožní dělat příchod k útočišti, provádíš příchod k útočišti se znalostí způsobu [jak ho dělat] a všechny nepříznivé okolnosti se vytrácejí, vše co chceš uskutečnit uskutečňuješ a prospěch tím narůstá. Tím, že už sis trochu osvojil způsob [příchodu k útočišti], získáváš vhled v provádění obřadů obětování náležitostí a dalších, a tím se zmenšuje nebezpečí dočasných překážek či [toho, že se] později dostaneš do [tří] špatných stavů [zrození]. Není třeba zvláštních okolností, abys na základě tohoto hlubokého a lehce proveditelného učení dosáhl jednotlivých [částec-ných] cílů i cíle konečného. Abys v tom měl štěstí, usiluj o to.

Dobrého štěstí a ctnosti!

Kolofon:

Co se tohoto týká, na žádost efu vang Galsana z kmene Charčinů, obdařeného blahodárnými okolnostmi mocného a bohatého původu i pílí a snahou, aby si udržel snadné porozumění, jak rozprostírat pořádek představ při příchodu k útočišti, v chrámu tibetského Učení podle výkladu mnicha staršího věku, slovnatného Ngawang Lozang Čhōdena, zapsal murdc bystrého rozumu, gelong Pelsangbo.

62 Tj. lásce, soucitu, radosti a vyrovnanosti (čtyři nezměřitelné).

„Going for Refuge“ as a Confession of Faith in Tibetan Buddhism

Tibetan Buddhism is a religion of faith. However, the place of faith is different from the monotheistic religions as Judaism, Islam or Christianity. Although it remains central point of the religion to some extent, it is valued in connection with other tools of spiritual progress. Its pragmatic point of view is specific as well. The traditional Buddhist „science of mind“ /tib. *blo rigs*/ with its origin in Indian Mahayana tradition Yogacara treats faith as one of fifty one mental factors /tib. *sems byung*/. The article further provides translation of a refuge text used in Nyingmapa /tib. *nying ma*/ tradition. Next text, used mostly among Gelugpas /tib. *dge lugs pa*/, is probably the most ossified textual version of the refuge text. It is a compilation from parts of various texts originated in India. Its origin is traced back in the commentary of the text by the author. The tradition of commentaries of the refuge practice begins with two condensed texts by Vimalakirti and Atisha, included in Tibetan canon Tengyur /tib. *bstan 'gyur*/. It is a hypotheses of the author, that present standard versions of commentaries of the refuge practice, connected with visualization of the deities and masters of the tradition /tib. *tshogs shing*/ appear at the time of Manchu dynasty in China (1644 C.E.). The article further brings the translation of a commentary to the practice by Ngawang Lozang Chöden (1642-1714), known also as Changkya II, who spent part of his lifetime in Beijing and Mongolia.

Ústav filozofie a religionistiky
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1

DANIEL BEROUNSKÝ